

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ

FORMATION OF THE BASIS OF RESEARCH COMPETENCE IN CHILDREN IN THE THIRD YEAR OF LIFE

Стаття присвячена одній з важливих проблем виховання й розвитку дітей третього року життя – формуванню основ дослідницької компетентності в дітей третього року життя. Визначається актуальність досліджуваної проблеми. Окреслюються теоретико-методичні основи проблеми дослідження. Доводиться можливість її вирішення на означених наукових засадах. Висвітлюються раніше недостатньо досліджені питання проблеми. Констатується дефіцит наукових теоретико-методичних джерел, присвячених вивченню змісту та особливостей психолого-педагогічного супроводу становлення основ дослідницької компетентності в дітей третього року життя, недостатня успішність вирішення досліджуваної проблеми в освітній практиці сучасних закладів дошкільної освіти. На основі результатів аналізу Державного стандарту дошкільної освіти (2021 р.) та освітньої програми «Дитина» (2020 р.) визначається сутність досліджуваної компетентності дітей третього року життя як цілісної, інтегративної, складної за змістом якості особистості, що розглядається як сукупність таких компонентів – емоційного, когнітивного, поведінкового, які в дослідженні визначаються й критеріями розвитку досліджуваної якості. Окреслюються показники означених критеріїв: емоційний критерій з показниками – інтерес до предметного й природного довкілля; бажання пізнавати предмети, маніпулювати ними, використовувати у власній діяльності; яскраві емоційні прояви тощо; когнітивний критерій з показниками – елементарні знання про способи перцептивного обстеження предметів, маніпулювання з ними, використання у власній діяльності; предмети довкілля, їх функціональне призначення, використання відповідно до призначення; об'єкти та явища природи тощо; діяльнісний критерій з показниками – цілісне сприйняття предметного й природного довкілля; перцептивне обстеження предметів, маніпулювання з ними, використання у власній діяльності; знаходження в довкіллі знайомого й незнайомого; об'єднання предметів за певними ознаками, знаходження в них схожого й відмінного тощо. Визначаються мета, об'єкт, предмет, завдання дослідження, ігрова діяльність як важливий засіб формування досліджуваної компетентності.

Ключові слова: дослідницька компетентність, діти третього року життя, компе-

тентнісний підхід, психолого-педагогічний супровід, ігрова діяльність.

The article is devoted to one of the important problems of education and development of children of the third year of life - the formation of the foundations of research competence in children of the third year of life. The relevance of the investigated problem is determined. The theoretical and methodological foundations of the research problem are outlined. The possibility of its solution on the specified scientific basis is proved. Previously insufficiently researched issues of the problem are highlighted. There is a shortage of scientific theoretical and methodological sources dedicated to the study of the content and features of psychological and pedagogical support for the formation of the foundations of research competence in children of the third year of life, insufficient success in solving the researched problem in the educational practice of modern preschool education institutions. Based on the results of the analysis of the State Standard of Preschool Education (2021) and the educational program «Child» (2020), the essence of the investigated competence of children in the third year of life is determined as a holistic, integrative, complex in terms of personality quality, which is considered as a set of such components - emotional, cognitive, behavioral, which in the study are also determined by the criteria for the development of the investigated quality. Indicators of the specified criteria are outlined: emotional criterion with indicators - interest in the subject and natural environment; the desire to learn about objects, manipulate them, use them in one's own activities; bright emotional manifestations, etc.; cognitive criterion with indicators - elementary knowledge of methods of perceptual examination of objects, manipulation with them, use in one's own activities; objects of the environment, their functional purpose, use in accordance with the purpose; objects and phenomena of nature, etc.; activity criterion with indicators - holistic perception of the subject and natural environment; perceptual examination of objects, manipulation with them, use in one's own activity; being in a familiar and unfamiliar environment; combining objects according to certain characteristics, finding similarities and differences in them, etc. The goal, object, subject, research task, game activity are determined as an important means of forming the researched competence.

Key words: research competence, children of the third year of life, competence approach, psychological and pedagogical support, game activity.

УДК 373.2(075)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.46>

Пономаренко Т.О.,
доктор пед. наук,
професор кафедри дошкільної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Лакман Д.О.,
аспірантка кафедри дошкільної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Однією з вимог сучасного українського суспільства є реформування освітянської галузі, її вдосконалення й розвиток відповідно до потреб часу. Трансформації, що здійснюються в системі освіти, розглядаються як глобальний соціальний чинник розвитку й визначальний фактор прогресу України.

Сучасний етап розвитку психолого-педагогічної науки й практики характеризується об'єднанням наукових пошуків у напрямі поглибленого вивчення особливостей виховання й розвитку дітей раннього віку, здійснення педагогічного супроводу освітнього процесу з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей, потенційних

можливостей. Розуміння дитини, як найвищої цінності, зумовлює необхідність удосконалення освітньої взаємодії всіх учасників освітнього процесу, спонукає педагогів і батьків до забезпечення активної позиції дитини в процесі пізнання та взаємодії з довкіллям.

Увага до вивчення проблем раннього дитинства зумовлюється тим, що саме цей період є вирішальним у фізичному й психічному становленні особистості дитини, яка в процесі життєдіяльності засвоює соціальний досвід, набуває знань, умінь, навичок, певних компетентностей. Тож сучасна вітчизняна освіта дітей раннього віку, дітей третього року життя, здійснюється на засадах компетентного підходу, зокрема формування основ їх дослідницької компетентності як основи світосприйняття, світорозуміння, становлення світогляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретична платформа й наукова обґрунтованість сучасної теорії й практики освіти дітей раннього віку ґрунтується на концепції їх розвитку й виховання, розробленої рядом науковців (Н. Гавриш, Т. Піроженко, О. Рейпольська) [1; 2].

Значний внесок у дослідження проблеми формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя, як одного з важливих факторів їхнього розумового розвитку, внесли Н. Горопаха, Ю. Волинець, Н. Кондратьєва, Н. Лисенко, Л. Макарова, Т. Науменко, О. Половіна та ін.

Ученими доведено переваги компетентної парадигми у сфері освіти (Н. Бібік, А. Богуш, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, та ін.). Висвітлено актуальність ефективного психолого-педагогічного супроводу формування в дітей тих соціальних компетентностей, які зумовлюють їх здатність результативно діяти в швидко змінюваному, турбулентному суспільстві (І. Бех, І. Княжева, В. Кремень, В. Луговий, І. Рогальська-Яблонська, Т. Поніманська та ін.).

Отже, результати аналізу теоретико-методичних засад освіти дітей третього року життя дозволяють констатувати наявність наукової бази стосовно можливості вирішення досліджуваної проблеми. Разом з тим спостерігається дефіцит наукових досліджень, присвячених вивченню особливостей змісту, психолого-педагогічного супроводу становлення основ дослідницької компетентності в дітей раннього віку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення теоретичних і методичних основ досліджуваної проблеми, аналіз освітньої практики дали змогу виявити низку суперечностей між:

– об'єктивними вимогами сучасного вітчизняного суспільства до ефективного виховання й розвитку дітей третього року життя, зокрема становлення основ їх дослідницької компетентності в закладах дошкільної освіти, й недостатньою

розробленістю теоретико-методичних засад досліджуваної проблеми;

– необхідністю цілеспрямованої консолідації зусиль фахівців дошкільної освіти й батьків дітей третього року життя для успішного виховання й розвитку малюків, становлення основ їх дослідницької компетентності в закладах дошкільної освіти й недостатньою теоретико-методичною розробленістю змісту, форм і методів їх освітньої взаємодії;

– потребою сучасної освіти дітей раннього віку у висококваліфікованих фахівцях, здатних до проектування, конструювання та ефективного реалізації сучасного змісту, форм, методів, педагогічних умов освіти дітей третього року життя, формування основ їх дослідницької компетентності в закладах дошкільної освіти, й відсутністю в умовах університетського навчання відповідної цілісної системи формування компетентності майбутніх педагогів із цієї актуальної проблеми.

Таким чином, проблема формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя є досить непростою й недостатньо вивченою, що й зумовило тему нашого дослідження «Формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя в закладах дошкільної освіти».

Метою статті є окреслення важливості досліджуваної проблеми; уточнення змісту основного поняття дослідження «дослідницька компетентність дітей третього року життя»; визначення раніше не вирішених аспектів проблеми дослідження, суперечностей, що зумовлюють необхідність її подальшого вивчення; висвітлення теоретичних засад, мети, предмету, об'єкту, завдань дослідження.

Виклад основного матеріалу. Пізнавальні дії дітей раннього віку мотивовані їх природною цікавістю. Так, немовля звертає увагу на яскраве брязкальце, бажає торкнутися його. Навчившись спочатку повзати, а потім і ходити, дитина вже може сама рухатися в певному напрямку до предмета, що її цікавить, вивчати його за допомогою доступних способів. Поступово дитина в процесі предметної діяльності набуває досвіду порівняння й класифікації об'єктів, запам'ятовування їх відмінних властивостей (кольору, розміру, форми), засвоює сенсорні еталони та перцептивні дії. Маленька дитина ще недостатньо знає про довкілля, вона готова до усвідомлення нової інформації, намагається набувати самостійного досвіду в процесі пізнавально-дослідницької діяльності. Тож можливо констатувати, що дитина третього року має природну здатність невтомного дослідника, її мотивація до пізнання, дослідження, вивчення довкілля є невичерпною.

Дослідницьку діяльність дитини третього року життя стосовно освоєння навколишнього світу

вчені визначають [1; 2; 3;] як її активність, що спрямовується на пошук об'єктивної інформації про сутність довкілля шляхом власного досвіду, експериментування з об'єктами вивчення. При цьому під дослідженням розуміється не тільки пізнавальна діяльність, а й проникнення в особливості довкілля в широкому сенсі, розуміння сутності природного, предметного, соціального, інформаційного середовища.

Пошуково-дослідницька діяльність розглядається фахівцями як діяльність, що реалізується засобом спостереження, вирішення проблемних ситуацій, моделювання, практично-перетворювальних дій, та спрямована на оволодіння новими знаннями, вміннями, навичками, способами діяльності.

Для дитини третього року життя дослідницька діяльність є природним станом, звичним щоденним заняттям, у якому знаходить дієву та продуктивну реалізацію його природна цікавість – «що це?; чому так? як?». Відкриття, пошук дітьми саме раннього віку нового для себе знання, досвіду, є творчим актом, творчим процесом. Як і будь-яке дослідження, воно об'єднує постановку проблеми, мети, пропозицію гіпотези, спостереження, власне експериментування й висновок, який дитина отримує й привласнює собі, навіть якщо вона відкриває для себе очевидний дорослій людині факт чи «новий» закон природи.

Основа пізнавальної активності дитини в дослідній діяльності полягає в усвідомленні протиріч між вже наявними в її досвіді знаннями, вміннями, навичками, способами діяльності та результатом, отриманим у ході власних спроб та помилок у незнайомих ситуаціях та умовах. Усунення такої суперечності, бажання інтегрувати новий досвід у власний досвід різних видів життєдіяльності є джерелом пізнавальної активності дитини. Доведено, що пізнання навколишнього світу дітьми відбувається в процесі актуалізації різноманітних видів діяльності. Проте слід пам'ятати, що пізнавально-дослідницька дії дитини, які супроводжують всі види її життєдіяльності, мають основоположний потенціал для розвитку пізнавального ставлення до довкілля. При цьому експериментування може бути компонентом дитячої гри, тому виділяють особливий вид ігрової діяльності дітей – ігри-експериментування.

На засадах результатів аналізу вищеозначених досліджень, Державного стандарту дошкільної освіти (2021 р.) [6], освітньої програми виховання й навчання дітей від 2 до 7 років «Дитина» [4] – освітні напрями «Екопростір розвитку дитини»; «Предметний світ: що навколо мене»; «Природний світ: дитина у світі природи»; «Дитина у світі мистецтва» (перша молодша група «Крихітка»; третій рік життя) було визначено сутність основного поняття нашого дослідження «дослідницька компетентність дітей третього року життя».

Отже, дослідницька компетентність дітей третього року життя – це цілісна, інтегративна, складна за змістом якість особистості, що розглядається як сукупність компонентів: емоційного (інтерес до предметного й природного довкілля; бажання пізнавати предмети, маніпулювати ними, використовувати у власній діяльності; яскраві емоційні прояви тощо); когнітивного – елементарні знання про: способи перцептивного обстеження предметів, маніпулювання з ними, використання у власній діяльності; предмети довкілля, їх функціональне призначення, використання відповідно до призначення; об'єкти та явища природи тощо; діяльнісного – цілісне сприйняття предметного й природного довкілля; перцептивне обстеження предметів, маніпулювання з ними, використання у власній діяльності; знаходження в предметному й природному довкіллі знайомого й незнайомого; об'єднання предметів за певними ознаками, знаходження в них схожого й відмінного тощо.

У межах нашого дослідження визначено необхідність формування саме основ дослідницької компетентності в дітей третього року життя, бо особливості фізичного, психологічного, емоційного розвитку дітей означеного віку дозволяють здійснювати психолого-педагогічний супровід формування лише основ, початків досліджуваної компетентності.

На основі вищеозначеного окреслено мету, об'єкт, предмет, завдання нашого дослідження.

Метою дослідження визначено теоретичне обґрунтування й експериментальну перевірку ефективності психолого-педагогічного супроводу формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя в закладах дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження – формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя в закладах дошкільної освіти.

Предмет дослідження – психолого-педагогічний супровід формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя в закладах дошкільної освіти.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети визначено завдання дослідження.

1. Дослідити теоретичні й методичні засади формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя в закладах дошкільної освіти.

2. Виявити критерії, показники й схарактеризувати рівні розвитку основ дослідницької компетентності дітей третього року життя.

3. Визначити й обґрунтувати зміст та особливості впровадження ефективного психолого-педагогічного супроводу формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя в закладах дошкільної освіти.

4. Експериментально перевірити ефективність застосування психолого-педагогічного супроводу

формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя в умовах закладу дошкільної освіти.

В контексті нашого дослідження ми основувались на тому, що іграм, як одному із засобів формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя, вченими та практиками в галузі дошкільної освіти приділяється певна увага, оскільки саме ігрова діяльність вважається важливим видом діяльності дітей означеного вікового періоду. При цьому серед усіх видів ігор особливе значення для формування досліджуваної компетентності мають саме дидактичні ігри, в процесі яких дитина в ігровій формі досліджує особливості довкілля (К. Карасьова, Т. Піроженко) [5]. Тож ігрова діяльність, зокрема дидактичні ігри, визначено в нашому дослідженні одним із основних засобів формування досліджуваної компетентності дітей третього року життя в умовах закладу дошкільної освіти.

Висновки. Таким чином, окреслено важливість досліджуваної проблеми; уточнено зміст основного поняття дослідження «дослідницька компетентність дітей третього року життя»; визначено раніше не вирішені аспекти проблеми дослідження, суперечності, що зумовлюють необхідність її подальшого вивчення; висвітлено теоретичні засади, мету, предмет, об'єкт, завдання дослідження. Подальших

наукових розвідок потребує дослідження особливостей формування основ дослідницької компетентності дітей третього року життя.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів: колективна монографія / за наук. ред. Н. В. Гавриш. Київ: ІПВ НАПН України, 2021. 145 с.
2. Виховуємо і розвиваємо дитину раннього віку: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Н. В. Гавриш. Кропивницький: Імекс-ЛДТ, 2021. 158 с.
3. Грама Н. Г. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика: монографія. Одеса, 2018. 239 с.
4. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна [та ін.] ; наук. ред. Г. В. Беленька ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.
5. Піроженко Т., Карасьова К. Ігрова діяльність дошкільника. Старший дошкільний вік : навч.-метод. посібник. Київ : Генеза, 2014. 96 с.
6. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція : наказ Міністерства освіти і науки України № 33 від 12.01.2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf_____ (дата звернення: 02.04.2023).